

Kitap Tanıtımı ve Değerlendirme:

“AHISKA HALK ŞİİRİNDEN SEÇMELER”

“SELECTIONS FROM AHISKA FOLK POETRY”

“ОТРЫВКИ ИЗ НАРОДНОЙ ПОЭЗИИ АХЫСКИ”

Seda Nur Özden¹

Geliş Tarihi: 12 Nisan 2022

Kabul Tarihi: 16 Mayıs 2022

Eser Adı: N. Mutlu, M. Aliyeva Çınar, O. Uravelli (2017). *Ahıska Halk Şiirinden Seçmeler* (Ed. İkrâm Çınar). Bursa: Öner Matbaacılık Yayıncılık. 116 s.

Ahıska, Türkiye'nin Kuzeydoğu Anadolu toprakları ile Gürcistan arasında kalan bir bölgedir. Eski çağlardan beri birçok devletin hâkimiyeti altında yaşamış olan Ahıska halkı, Osmanlı-Rus Harbi sonucunda 1829'da imzalanan Edirne Antlaşması ile Rusya'nın hâkimiyeti altına girmiştir. 20. yüzyılın başlarında Kafkasya'da yaşanan gelişmeler ve Sovyetler Birliği'nin kurulmasıyla birlikte bu bölgenin Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti sınırları içinde kalmasıyla Ahıska Türklerine uygulanan siyasi baskılar hiç eksik olmamıştır. 14 Kasım 1944 yılında hiçbir suçu olmadığı halde Ahıska Türkleri vagonlara doldurularak Orta Asya bozkırlarına sürgün edilmiştir. Stalin'in ölümünden sonra başlatılan yumuşama politikaları sırasında sürgün edilmiş halklar eski yurtlarına geri dönerken, böyle bir hak Ahıskalıları tanınmamıştır. Sovyetler Birliği'nin çözülmeye başladığı 1980'lerin sonlarından itibaren Ahıska Türkleri Özbekistan'da yeniden siyasetin kurbanı olmuş, yeni bir sürgün hayatı yaşamak zorunda kalmışlardır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bugüne kadar devam eden vatana dönüş mücadelesi ne yazık ki olumlu şekilde sonuçlanmamıştır.

Günümüzde dünyanın çeşitli ülkelerinde hayatlarını sürdüren Ahıska Türklerinin kültür ve kimliklerinin yaşatılması amacıyla yapılan çalışmalar arasında toplumun dil, etnografi, tarih, sosyal yaşam, edebiyat vs. alanlarında yazılan eserler büyük önem arz etmektedir. Son dönemde bu tür yayınlar arasında kayda değer bir ilerleme gözlemlenmektedir. Bu yayınlardan biri de Nilüfer Mutlu, Minara Aliyeva Çınar ve Orhan Uravelli tarafından kaleme alınan, İkrâm Çınar'ın editörlüğünde hazırlanan ve 2017'de yayınlanan *Ahıska Halk Şiirinden Seçmeler* adlı eserdir. Bu çalışma, 18. yüzyıldan günümüze kadar eser vermiş Ahıskalı Türk şair ve ozanların şiirlerinden derlemeler yapılarak hazırlanmıştır.

Eserde toplam 83 şiir yer almaktadır. 18. yüzyılın sonu ile 19. yüzyılın ilk yarısından *Âşık Güllali*'den başlanarak ve günümüz şairlerinden *Şimşek Sürgün*'ne kadar, şairlerin seçme şiirlerine yer verilmiştir. Kitapta farklı şairlere ait şiirler, şairlerin yaşadıkları tarihlere göre kronolojik bir sıra gözetilerek Ahıska yerel ağzıyla sunulmuştur.

¹ Karabük Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü öğrencisi, ozdensedanur0@gmail.com

18. yüzyılın sonu ile 19. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olan Âşux Gülali'nin "Axısxa Dastani" şiiri kitabın ilk şiiri olarak sunulmuştur.

*Ey qardaşlar, sizə tərif eyləyim,
Qan yaş təkər dərdim neyləyim,
Tağıldı yuvamız, yadı boyliyəm,
Vay ki xarab oldi gözəl Axısxa.*

*Burç üstündə bayraqları qurdilər,
Yeddi gün ruzu həp qılınç vurdilər,
Axısxa düzündə çadır qurdilər,
Vay ki xarab oldi gözəl Axısxa.(s. 5)*

Âşux Üzeyir (Fəqiri) "Gediyer" şiiri:

*Ey qardaşlar, yanax yanax ađliyəx,
Ölkəmiz sultani əldən gediyer,
Al yeşili təküp qara bađliyəx,
Al' Osman şani əldən gediyer.*

*Axısxa 'ydi burada ellərin xasi,
Yaxıldı ataşa şennigi nasi,
Qurtulanaçan çəkəcax yasi
Əsir olmiş, cani əldən gediyer. (s. 9)*

Eserde sırasıyla yer alan şair ve eserleri şöyledir:

18. yüzyılın sonu ile 19. yüzyıl ilk yarısında yaşamış olan **Âşux Gülali** "Axısxa Dastani";

Âşux Osman "Türki-i Viran Axısxa";

Âşux Üzeyir (Fəqiri) "Gediyer", "Endim Ovasına", "Ağlasana Gözəl Cami";

Âşux Xasta Hasan "Yaxşidür", "Pəriřan", "Gizlənür";

Âşux Sümmani (1865-1915) "Olmaz", "Nə Fayda?", "Âşux şennig'in Sümmani ilə Deyiřməsi";

Dərviř Yunus "Xəbər in Var mi?", "Oyan", "Bulunmaz", "Nə Gəlür?", "Yatar", "Yatarlar";

Məhəmmət Səfili (1882-?) "Səfili'nin Dəğirmanla Deyiřməsi", "Türbəlax Görün Nə Dep Nə Eşitdi", "Camican", "Axısxa Kövləri",

Kağızmanni Hıfzi (1893-1921) "Beddua", "Səfil Bayquş";

Azğurlu İsmayil (Süleyman oğlu) "1919 Gürcü İşğali Açtı";

Xəqli Molla Rıdvan “*Məktup*”;

Müştag Avcı “*Sürgün Dastanı*”;

Usta Mürtəz (1890-1992) “*Söz dedüğün...*”, “*1944 Sürgünü*”, “*Ağlasın*”, “*Anacan*”, “*Yaxşıdır*”, “*Kolhoz Sədri Məvlüt Bayraktarov'a Yazılan Ərizə*”;

Zanavli Molla Əhməd “*Kobliyan*”, “*İxtiyarlux*”, “*Rabbimizə*”, “*Gülərmiş*”, “*Ey dünyayı səvən insan...*”;

Binali Bakunov (Arif oğlu) (1915-2002) “*Kilde'nin*”, “*Yamandır*”, “*İstalin*”, “*Âşux Binali'ynən Âşux Samayı'nin Deyişməsi*”;

Səkinə Məhəmməd Qızı “*Kövi Zanav'ın*”;

Şəmsəddin Nəzirov (1924-2001) “*Ala gözli dilbər xanım*”;

Fəhlül Məmmədov (1927-2001) “*Bizim Ellər*”, “*Dönəcəvux Vətənə*”, “*Dünya*”, “*Görmədim*”;

Zeynül Yektay (Fəhri oğlu) “*Uravel*”, “*Dedilər*”, “*Qırx Dördüncü Tarıxta*”, “*Ağlasın*”;

Əhmət Naymanov (1934-2014) “*Uravel Ziyarəti*”;

Âşux Şəhri “*Çadinin Tərif*”;

Begzar Temalali “*Yarattın*”, “*Ağliya Ağliya*”, “*Durnalar*”, “*Ağladi*”;

Bəkir Perişan (1932-2003) “*Ellər Nə Çəkti*”, “*Bil Dəli Gönül*”, “*Lənət Olsun*”,

Niyalali Abdulla (Yunusov) “*Bilən Var midir?*”;

Abastubanni Köşəli “*Vətənə Tərəf*”;

Gülcan Xanım “*Vətən Dərdidir*”;

İlyas İdrisov “*Bu Dünyada Tək misin?*”, “*Yalandur*”, “*Tanımadı*”;

Derselli Cabir Xalit “*Puvar*”, “*Yurda Dua Etmədikçə*”, “*Vətən*”, “*Yola Gəl*”;

Nərgiz Xanım “*Kuvasay*”;

Adıgönli Müzeyfar Xoca “*Gördüm*”;

Pulateli Güləhmət Şahin (Koçiyev) “*Nə Olur*”, “*Bin Lənət*”, “*Bəklilər Bəni*”;

Möhöbbi Ahmedov (Orhan Uravelli) “*Qız Sən Axısxa'nın Nərsindənsin?*”;

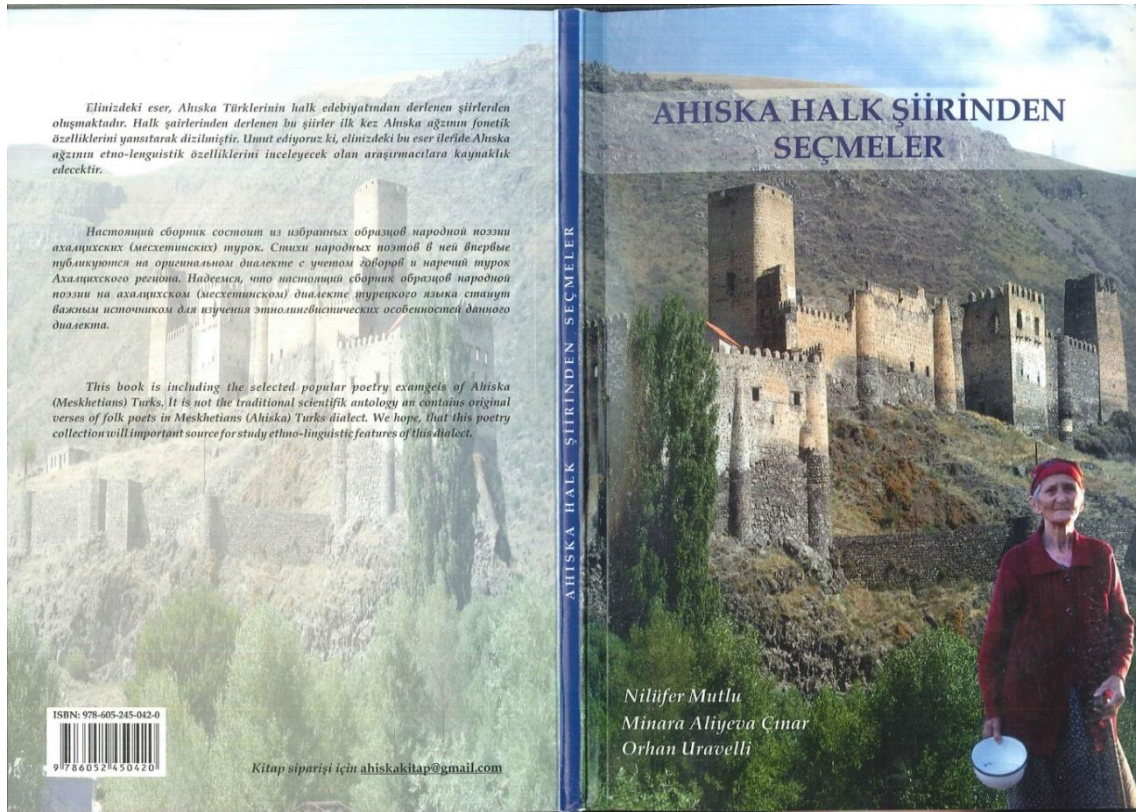
Mircevat Ahıskalı “*Gurbetten İniltiler Destanı'ndan*”;

Yitgün Gomoralı “*Yaxşıdır mi?*”, “*Xeyirli Olsun*”;

Şimşək Sürgün (Kaxaretti) “*Gördüm də Gəldim*”, “*Bizə Bir Çərə!*”.

Kitapta çağdaş şairlərin şiirlərinə yer verilməsi, Ahıska şiirinin tanıtılması bakımından son derece önemlidir. 1915'te Ahıska'da doğmuş və 2002'de Azərbaycan'da həyata veda etmiş *Binali Bakunov*'ün doğduğu yere atfettiği *Kilde'nin* adlı şiiri, vatan hasretini veciz mısralarla ifadə etməkdədir. Şair *Səkinə Məhəmməd Qızı* (1914) *Kövi Zanav'ın* adlı şiirini doğduğu yere yazmışdır. *Şəmsəddin Nəzirov*, *Fəhlül Məmmədov*, *Zeynül Yektay (Fəhri oğlu)*, *Əhmət Naymanov*, *Âşux Şəhri*, *Begzar Temalali*, *Bəkir Perişan*, *Niyalali Abdulla (Yunusov)*, *Abastubanni Köşəli*, *Gülcan Xanım* vs. bir çox çağdaş şairin şiirlerini kitapta görmək mümkündür.

Ahıska şiirlerinde öne çıkan konuların başında “vatan hasreti” gəlməkdədir. Bunun yanında “tabiatın güzellikləri” və “insan karakterləri” işlənən digər konulardandır.

Not: Kapakta Ahıska'daki Hırtız kalesi ve yedi yaşındayken Hırtız'dan Kazakistan'a sürülen bir kadın kolajı yer almaktadır.

Bilindiği üzere, Ahıskalıların 20. yüzyılda uğradığı ikinci büyük facia, 1989 yılında Özbekistan'da yaşanan katliamdır. Özbekistan'ın Fergana Vadisi'nde yaşanan olayların çıkış noktası günümüzde halen tartışılmaktadır. Bu konuda birçok yazar, olayları yerinde inceleyerek araştırma yapmıştır. Yüz bin Ahıska Türkünün Özbekistan'dan göç etmesiyle sonuçlanan bu olay, Ahıskalıların Azerbaycan başta olmak üzere Kazakistan, Kırgızistan, Rusya ve Ukrayna'da ikamet etmelerine neden olmuştur.

1951 Özbekistan doğumlu Derselli Cabir Xalit'in, *Vətən* şiirinde şu mısralar yer almaktadır:

*Bir gözəlin yanağında
Bir qaraca xaldur vətən.
Binbir çiçəktən yapılmış
Bin yillux xas paldur vətən.*

*Həm anadur, həm də əvlət,
Tükənmiyan bir var dəvlət,
Sən zəhmət çək, həlbət, həlbət,
İpəktür həm şaldur vətən. (s. 100-101)*

Sırderya'da doğmuş olan 1955 doğumlu Pulateli Güləhmət Şahin'in *Bəklilər Bəni* adlı şiirinde şu dördlükler yer almaktadır:

Soruştı yaşımı, dedim əllidür,

*Dedi 'Qarıpluğun gözdən bəllidür'.
Dedim 'Ana vətən yaram dərinür',
Gördüm kövüm elim soriyer bəni.*

*Dilə gəldi vətənimin taşi toprağı,
Unuttuz, dedi, baxçayı bağı,
Niya unuttuz yaylağı, tağı?
Gəlip də bir dəfə gör diyər bəni. (s.106)*

1957 Özbəkistan doğumlu Azərbaycan'da yaşamış və sonradan Türkiyə'ye göç edərək hali hazırda yaşamını Türkiyə'de sürdüren araştırmacı yazar ve tercüman Möhöbbi Ahmedov (Orhan Uravelli)'un *Qız Sən Axısxa'nın Nərəsindənsin* şiirindən mısralar yer almaktadır.

*Dili uzun, yegin Xeroli misin?
Ətli çorba səvən Çalali misin?
Soğan əmək yiyən Tobali misin?
Qız sən Axısxa'nın nərəsindənsin?*

*Solumda Çobaret, qarşıda Muxe,
Gorgisimda'da hayvalar kuxe,
Kaxaret, Apiyet, Zigila, Kilde,
Qız sən Axısxa'nın nərəsindənsin? (s. 108)*

Türk edebiyatında son dönemde kendine özgü tarzıyla tanınan, birçok romana imza atmış *Mircevat Ahıskalı'nın* şiir denemesini bu kitapta görebilmekteyiz. *Gurbetten İniltiler Destanı'ndan* adlı şiiri, kitabın 109-112. sayfaları arasında yer almaktadır.

*Sıxışmış vagonda qərip düşənnər,
Qəddarlar əlində bağıri bişənnər. (s. 109)*

*Kimi can veriyor, hava yox boğuliyer,
Kimi sancılənmiş, kimi toğiyer. (s. 110)*

*Süngüli əsgərlər vagonnara girərlər,
Vagondan atılır cansız bədənnər. (s. 111)*

*Dedilər: 'Gəldiz siz Özbəgistan'a',
Qucağını açtı, ah, ögey ana. (s. 111)*

*Çoğuna məzərlux oldi bu diyar,
Əcəl baxmaz idi cavan ixtiyar... (s. 112)*

Şimşək Sürgün (Kaxaretli)'nin *Gördüm da Galdim* adlı şiirine yer verilmiştir.

*Lelivan camisi kuluba dönmiş,
O əski ocaxlar çoxtandır sönmüş,
Bülbülün yerinə bayquşlar qonmuş,
Axlımı təğayir ettim də gəldim. (s. 115)*

Eser, Ahıska kültür değerlerinin korunması ve edebî kültürel birikimlerinin kayıt altına alınması açısından büyük önem taşımaktadır. Bu eserin, ayrıca Ahıska kültür ve kimliğinin diri tutulması bakımından önemli bir çalışma olduğunu vurgulamak son derece isabetli olacaktır.

Yazarlar Hakkında:

1975 Azerbaycan doğumlu **Nilüfer Mutlu**, 1998 yılında Bakü Devlet Üniversitesi Tarih bölümünden mezun olmuştur. Gazi Üniversitesi yüksek lisans mezunu olup 2015'ten itibaren Bursa Uludağ Üniversitesinde doktora yapmaktadır.

Minara Aliyeva Çınar, 1972 Kazakistan'ın Taraz vilayetinde doğmuştur. Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden 1997 yılında mezun olmuştur. 2004 yılında Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesinde Öğretim Görevlisi olarak başlayan yazar, 2009 yılında Yardımcı Doçent, 2020 yılında Doçent unvanını almıştır. Aynı bölümde Öğretim Üyesi olarak görevine devam etmektedir.

1957 Özbekistan doğumlu **Orhan Uravelli**, 1979'da Bakü Devlet Üniversitesi Şarkiyat Fakültesi Türkoloji bölümünden mezun olmuştur. 1990 yılında Türkiye'ye yerleşen araştırmacı-yazar Rusçadan Türkçeye bilimsel eserleri tercüme ederek çalışmalarını sürdürmektedir.